

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Om lønligt skriftemaal 1538

Citation: Palladius, Peder: "Om lønligt skriftemaal 1538", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 141. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius01val-shoot-workid73568.pdf> (tilgået 20. marts 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

Petrus Palladius til Læseren.

Efftterdi at vor kiære aandelige Fader/ Høglerd mand Doctor Joannes Bugenhagius Pomeranus/ for merckelige sagers skyld begerede aff alle Superintendenter i Danmarck och Norge/ at Enchiridion Lutheri motte bliffue al ene pro Manuali. Da vil ieg aldrig encten tage der nogit fra/ eller legge der nogit til/ men lade det bliffue effter hans vilge oc begering. Dog effterdi att nogre aff Sognepresterne paa Landzbyerne/ ere (diss vær) saa groffue och wforstaandtge/ ath de beklager dem/ ath de icke vide huorlunde de skulle handle Om Lønligt scrifftemaal/ Om obenbare Penitentz/ for obenbare synder. Huorledis mand skal handle || Sacramentet hossde syuge. Och Om Jordeferd etc. Vden de faa det grofflige bescreffuit paa Danske for dem. End dog det staar klarlige nock bescreffuit i Ordinantz bogen. Der fore nødis ieg til ath lade vdgaa paa Prenten Denne lille bog om forscreffne anickle/ i sæær for seg selff (som tilforn ære vdgaangne i Haandbogen/ aff vellerde mend predickere i Kiøbnehaffn) Anseendis samme Sognepresters groffue wforstaandigbed/ ind til saa lenge den hellig Christelig kirkce bliffuer forseet met lerdere oc forstaandigere tiænere i Gudz ord. Det snarlige ath ske/ giffue Gud vor hiemmske Fader/ aff sin grundløsse barmhiertighed/ vid sin kiære søn Jesum Christum vor Herre och eniste frelssere.

Amen. ||

Om lønligt scrifftemaal.

NAar nogne ere det Hellig Alters Sacrament begerendis/ da skulle de det eske/ oc i det mindste begere aff deris Sogneprest. Oc der som det er een mand eller quinde om hues Gudfryctighed Sognepresten haffuer sand vidskaff/ da lade wij det bliffue der vid.

Ellers skal hand tage hannem/ eller hende/ offuer een side/ och vnderuise hannem eller hende/ det beste/ effter som hand formercker hans/ eller hendis/ nødtørftighed.

Men huilcken som kommer oc obenbarer sig selff i Scrifftemaal/ oc bekiender sig for een syndere eller synderinne/ Den skal mand vide ath fare viislige met/ effter huer deris leyliged/ Wide de synderlige intet ath beklage || sig i/ men bekiende sig for syndere eller synderinne i alle maade som Gud vid dem skyldige. Da skal presten lade sig der nøye met/ och ey begere der nogen ydermere opregneisse aff dem. Men giffue dem tilkiende huad Gudz budord haffue ath betyde/ Huor maangfolelige deris syndere ere/ meer end de selfue (maa ske) acte eller begribe.

Klage de och nogen besynderlig brøst/ Da skal Presten suarlige laste oc straffe samme synd. Oc sige dem huor mishagelig hun er for Gud. Huor suarlige Gud haffuer tilforn straffet samme synd i andre offuertrædere/ och end nw wil straffe saadant samme i dem/ der som de raade icke bod der paa.

Oc formane samme menniske/ saa ath hand rætter oc bedrer sig i saadan brøst/ Saa fremt som Gud skal ville || forlade hannem det hand allerede haffuer syndet oc ilde gjørt.

Saa skal oc presten raade saadan een Christen til tolmodighed oc metlidighed/ ath hand gerne ber offuer oc forlader de hannem gjøre eller haffue giort emod. Oc legge hannem

fore de ord Christus siger Matt. vi Ca.

Ath lige som wij forlade/ saa vil oc Gud forlade oss.

Er det oc ith vngt oc wforstaandigt menniske/ da skal hand forhøre det i de x Gudz budord/ i Troen/ i Fader vaar. Oc ey tilstæde dem til Sacrament/ før end de haffue forstaand der i.

Oc paa det flifte/ offuer alt skal hand trøstelige vnderuise dem i det hellig || Euangilio om Christo/ oc den naade och syndernis forladelse de maa vente sig for hans skyld/ om de hannem ville tro/ effter de ordz lydelsse.

Matt. xi.

Rommer hid til mig alle i som arbeyde oc ere beladde/ Jeg vil vederquege eder Item Marci xvi. Alle de som tro skulle vorde salige.

i. Timot: i. Det er ith sandrugt ord/ oc i alle maade verd ath anamme/ ath Christus Jesus er kommen til verden/ paa det hand || vilde salige giøre de syndige.

Met disse ord oc deris lige/ aff den Hellig scrifft skal Presten trøste den der Scriffter/ oc eske Troen aff hannem/ om hand i saadanne ord tror Gud til syndernis forladelsse/ Oc aff samme hellige ordz krafft affløsse hannem/ oc giøre hannem tryg paa alle sine syndere forladelsse/ vid Jesum Christum oc hans dødz verdskyld all ene/ met denne affløssning.

Effter denne ydmyge bekiendelsse som du bekiender dig for een syndere/ oc tycker dine synder ilde være/ || oc haffuer sind oc vilge til ath raade bod paa din brøst/ oc du tror Gud vel/ ath hand vil effter sit egit ord være dig mild oc miskundelig/ Da siger ieg dig til paa Gudz vegne/ ath dig skal vederfaris effter din tro/ oc Gud vil visselige være dig mild oc miskundelig/ och for sin søns Jesu Christi skyld naadelige forlade dig alle dine synder. ||

Om obenbare Penitentz for obenbare synder.

For obenbare synder bør obenbare Penitentz/ icke for Gudz skyld/ Men ath menniske som ere bleffne foragede/ encten aff vitterligt mand slæt/ vitterlige forsømd Børnedød/ 145 Obenbare raab/ Mord/ Hoor eller skiørleffnit etc. Maa baade formercke ath den skyldige rætter oc bedrer sig ræt aluorlige/ Och end haffue fryct for ath giøre saadanne groffue synder.

Huilcken saadan da begiærer omgengelsse oc deelactighed met Christne menniske/ i Gudz naade oc det hellig Sacramentis vddelesse/ den lade wij komme for ossi kircken/ met nogre offueruærindis trofaste mend eller || quinder/ der bæst vide om samme sag/ oc forhøre huorledis den brøst haffuer sig. Och da effter syndzens ieylighed straffe den syndige/ och lade hannem vide huor ilde hand haffuer giort.

Runde wij da fornømme aff sande ord oc visse tegen/ ath den skyldige fortryder sine synder/ oc wij høre och see haab til bedring/ oc hand eller hun begerer aff Gud sine synders forladelse for Jesu Christi skyld.

Da lade wii hannem i den ydmyge bekendelsse oc gode tro til Gud/ falde paa sine knæ/ och legge haand paa hannem/ oc sige.

N. Effter din hiertens angeriffuenhed for dine || synder/ i denne din gode tro effter det hellig Euangelij lydeisse/ til Gud Faders godhed oc barmhertighed vid Jesum Christum forkynder ieg dig dine synders forladelsse/ I naffn Faders/ och Sønø/ och Hellig aandz.

De andre sware.

Amen.

Met denne afløssning/ maa nu samme menniske trøste sig i Troen/ om hand skulde end staa i liiffuis fare/ || Bliffue landflyctig/ eller oc ds strax. Effter det ord.

Gud siger selff Ezech. xviii.

I huilcken stund ith syndigt menniske sucker for sine synder/ och vender sig aff sine onde veye/ da vil ieg aldrig lenger tencke paa hans synder.

Men for een skellig plict/ oc Christelig tuet ath staa den hellig kircke/ huilcken hand haffuer met saadant ont exempel forarget oc fortørnet/ Maa || mand vel (andre til een redzel) sætte hannem nogen Penitentzis tiid/ effter som synden er til/ 146 ath hand paa een forsagt tiid Faster/ oc leffuer i affhold met sin Mad/ Dricke/ Skiempt/ Lyst oc glæde/ etc.

Oc giffuer sig inderlige til ath høre Gudz ord/ oc gudelige ath bede/ Oc met huad andet hand vid ath gjøre Gud oc menniske til behagelighed/ som hand haffuer fortørnet. Saa ath huer kand haffue haab til een sand Penitenz i hannem.

Siden gaa sig frem i Gudz naffn/ oc anamme sig det hellig Sacrament/ naar hand haffuer ladet bede for sig aff Predickestolen. Ath baade Gud oc menniske forlade hannem alle synder. Huilcket alle gode Christne och gerne gjøre skulle/ saa som Gud det loffuit haffuer ath altiid gerne gjøre ville. ||

Huorledis mand skal handle Sacramentet hoss de syuge.

NAar Presten kommer ind met Brød och Vin til den syuge/ Da skal hand først lade folckit vige wd/ oc høre det syuge menniskis Scrifftemaal. Oc vnderuise hannem/ saa som nw tilforn sagt er/ effter hans leyliged. Oc naar hand haffuer tryggelige tilsagt hannem alle synders forladesse/ effter Gudz ordz lydelsse. Saa skal hand kalde folckit ind igen. Oc lade dem berede ith bord met een reen dug/ oc ith tend lyws skal sættis der paa/ om mand det haffuer. Saa skal Presten legge brød paa patenen/ oc lade vin i kalcken. Naar hand haffuer det giort/ skal hand formane || Først den syuge/ oc saa dem alle/ til een gudelig bøn for den samme syuge. Met disse ord som her effter følge.

Vor Herre Jesus Christus sagde selff/ Matthei xvij Huorsomhelst to eller tre ere forsamlede i mit naffn/ der er ieg mit blant dem.

Huad som helst i bede min Fader om/ i mit naffn/ det skulle i visselige faa.

Der nest skal hand saa sige til dem som ere til stede hoss det syuge menniske. ||

Efftterdi ath wij ere forsamlede her i Herrens naffn/ oc skulle ihw komme hans naduere. Saa ville wij i samme 147 Herris naffn giffue denne vor syuge broder eller søster det hellig Sacrament.

Siden skal Presten læse gudelige/ met een klar røst/ oc høgt stemme.

Jeg tror paa Gud Fader altmectige/ hiimmelens oc iordens skabere. ||

Oc paa Jesum Christum/ hans eniste sön vor Herre. Som er vndfaangen aff den helligaand/ fød aff Jomfru Maria. Pint vnder Pontio Pilato/ kaarsfest/ døder och begraffuit. Neder foor til helffuede/ paa tredie dag opstod fra de døde. Opfoor til hiemmen/ sider hoss Gud faders altmectigis høgre haand/ Dæden er || hand igen kommandis ath dømme leffuendis och døde.

Jeg tror paa den Hellig aand/ Een hellig Christelig Kircke som er helgens samfund Syndernis forladesse/ Legemens opstaandlesse/ oc ith euigt liiff. Amen.

Fader vor/ du som æst i hiemmelen. ||
Helligt vorde dit naffn.
Tilkomme dit rige.
Vorde din vilge paa iorden som i hiemmelen.
Giff ossi dag vorth daglige brød.
Oc forlad oss vore skylder som wii forlade vore skyldere.
Oc led oss icke i frestelse.

Men frels os fra ont/ Amen.

Der effter skall hand met gudelighed tage patenen met brødet/ oc gaa frem for den syuge/ oc sige met gudelighed/ || met een klar røst oc høgt slemme/ disse effterscreffne ord.

Vor Herre Jesus Christus/ i den nat som hand bleff forraad/ tog hand brødet/ tackede/ oc brød det/ oc gaff sine discipler oc sagde. Tager hen oc æder/ Dette er mit legeme/ som giffuis for eder/ Dette gjører i min hukommelse.

Oc strax skal hand giffue hannem det. Oc intet sige des emellem/ naar hand hannem det recker. ||

148

Der nest skal hand gaa til bordet igen/ oc tage kalcken oc gaa frem for den syuge/ och sige met gudelighed/ met een klar røst och høgt stemme/ disse effterscreffne ord.

Desligeste tog hand oc kalckett/ effter afftens maaltid/ tackede/ gaff dem/ oc sagde. Dricker alle her aff/ Denne Falck er det ny Testament/ i mit blod/ som vdgiffuis for eder/ til syndernis forladelsse. Dette gjører saa offte i drickeret/ i min hukommelse. ||

Saa skal hand giffue den syuge samme kalck ath dricke/ oc intet dess emellem sige.

PAa det siiste skal Presten inderlige formane den syuge/ om den store naade Gud haffuer nu giort met hannem/ Ath hand bliffuer Gud tacknemmelig/ oc varactig i den Christelige Tro/ oc offuergiffuer sig aldelis i Gudz hender/ saa ath hand fatter sig een ræt hiertens vilge/ til ath være Gud fylgactig/ ath leffue oc ds huorledis Gud helst er behageligt.

**Suorledis de skulle søgis som ere dømde/ eller skulle dømmis.
Huilcket oc samme er een viss|| mistundeligheds gierning/ som
Hud paa den yderste dommedag vil kiende oc anamme for een
god gerning, Mathei. xxv.**

Til misdædere som skulle myste deris liiff/ skulle Predickere offte tilgaa/ icke al eniste naar de skulle vdledis til pinen/ men ocsaa ellers tiit tilforn/ ath de kunde snacke met dem/ oc vnderuise dem paa Gudz naadis och yndestis kyndskaff. Fordi ath men saa er ath obenbare syndere nogit nær (som almindelige skeer) forsmaa Gudz naade/ vden de stundum paamindis/ kunde de neppelige indlærer fastelige oc stadelige ath vederkende och anamme Gudz naadis gaffue. Och om Gud || 149 giffuer nogre saa sin naade/ ath de aluorlige bestaa oc bekiende sin tro/ oc begere Sacramentet/ dem skal deth giffuis/ men een dag eller to før de skulle affliiffuis. Men i huilcke saadan aluorlig troes bekiendelsse ey bliffuer funden/ de skulle befaslis den Herre Gud i voldy/ Dog saa/ diss for vden skal intet forsømmis som kand komme dem til Gudz naadis bekendelsse/ oc skulle de icke offuergiffuis oc forladis aff Predickeren/ før end de haffue staait deris ræt.

**Huorledis ath Jordemodere skulle vnderuisis/ thi mand maa e
endelige haffue Jordemodere/ och || end de som ere høffuiste oc
Gudfryctige/ haffuendis forstaand i deris embede/ oc som boo
paa beleylige stæder ath finde/ saa vel for de fattige som for de
rige.**

PRedickerne skulle vnderuise Jordemoderne/ som saa ere vdualde oc vdkaarede til ath hielpe syuglige quinder/ Først huilkelunde de skulle sig haffue met dem som ere met foster/ der effter met fructen oc fosterit selff. Først skulle de saa bære sig ath met dem som ere || syuglige/ oc serdelis naar de ere fremmerlige met foster/ ath de kunde hwsuale dem/ oc raade dem til tacksigelsse for den liiffuis

benedidelsse som ey vederfaris alle/ oc saa for Gudz besynderlige næruærilsse som der er i Jordemodernes stæd. ii. Machab: vii. For Gudz sande oc visse hielp och bistaand/ huilcken tilkommendis oc vederfarendis bliffuer den som paakalder. Ydermere/ ath de skulle forstaa ath de drøffuelsser som ere i barnne byrd/ ath være ith kaars/ dem aff Gud paa sæt. Gene. iii. Huilcke samme drøffuelsser inden een stackit tiid bluffue omuende til een stoor glæde. Joannis i6. Oc fornømme Jordemoderne ath de som føde skulle ere i fare til deris liiff/ da skulle de raade dem ath 150 være tolmodige/ och giffue sig Gud i vold met alle dem som bære korssit/ men om denne fare || skulle de lade som intet vaare for dem/ vden i altsomstørst nødtørftelighed/ det er/ naar Jordemoderne formercke ath de quinder som syuglige ere icke kunde met liiffuit vndgaa.

I anden maade/ skulle Jordemoderne saa haffue sig met fructen/ ath de foster som døde ere i moders liiff/ skulle lade være Gud befalede/ och i sandhed lade det intet komme sig vid som døt er oc ey fød til dette liiffuis lyws/ men det skulle de vide ath høre til sit embede/ ath de Jo met Gudz hielp giøre sin største fliit oc skicke det saa ath hun som er i barnebyrd kand frelssis oc bliffue vid liiffuit. Oc fornemme de nogre foster ath være leffuindis/ eller oc met nogen legems part vdkomme aff moders liiff/ men saa dog ath de ere nærmeer døden end liiffuit/ da skulle de icke døbe dem (som || pleier ath ske) vden saa er ath de bliffue aldelis fødde til verden. Fordi der kand intet igen fødis/ som icke end nu er fød.

Men da skulle Jordemoderne ocde som næruærindis ere/ befale Gud saadant ith foster/ met disse eller andre saadanne ord.

O Herre Jesu Christe/ som haffuer een behagelighed i de børn dig offris/ oc gerne anamtner dem til det ewige liiff/ Du som sagde/ Lader børnnene komme til mig/ || fordi saadanne hør hiemmerigis rige til/ effter huilcket ord wij offre dig vor frelsere dette barn/ ey bærindis det frem paa vore arme/ men skickindis det met vore bøner for din Guddommelige miskundhedz næruærilse/ bedendis dig ath du vilt anamme det/ och tilstæde ath det maa være befatit til euig tiid den din gienløsselsse || som du oss paa korssit haffuer forhuerffuit. Amen.

OC hender det sig/ ath barnnet saa dør for vden dob/ da skal mand dog icke alligeuel mistrøste om samme barns salighed/ men haffue ith got hoff effter dette Gudz ord. Lader børnnene komme til mig. Och huad som helst i bede i mit naffn/ skal eder giffuis.

Men om barnnit naar det fød er/ begynder ath komme i liiffuis fare/ da skal strax Jordemoderen befale det Gud/ oc 151 disligist om der er andre Gudfryctige quinder der hoss/ met disse eller saadanne ord. ||

O Herre Jesu Christe/ dette barn effter dit ord offre wij dig/ oc bede ath du anammer det/ oc tilstæder det ath være ith Christet menniske.

Eller saa altsom kortteligste.

O Herre Jesu/ anamme dette barn.

Och strax skal det Døbis met disse ord.

Jeg døber dig i naffn || Faders/ oc Søns/ och Hellig aandz.

Amen.

OC om barnnet haffuer icke faait naffn/ for den hast som paa ferde vor/ da maa de siden giffue det naffn. Al eniste skal det bærvis til Templen/ ath samme barns daab maa stadfestis aff Rircketiæneren/ i deris næruærilsse som tilstæde vore der det døbtis/ och det vidnede oc tilstode.

Men ingelunde skal det døbis igen/ paa det wij skulle icke støde oss paa den gantzke Hellige scrifft/ vden saa er/ ath der kommer tuiilsmaal paa daaben/ effter ath vidnene ere athspurde och offuerhørde/ som før er sagt. ||

Huorledis ath Syuglige quinder skulle vnderuisis aff Predickerne/

Thi ath saadanne Syuglige quinder ere de sande Gudz kar och redskaff. Oc dess fremmer mere de ere met foster/ diss

ydermere skulle de met gudelig bøn Gud befalisa.

OVinder som ere syuglige/ skulle grandgiffuelige vnderuises aff Predickerne/ ath de diss emellem de ere saa suare met deris foster/ skulle offte venye sig til/ ene eller met deris Hwsbonde/ e da och da ath befare den Herre Gud fructen oc fosterit hun bær/ met disse eller saadanne andre ord. ||

Wij tacke dig altmectigste euige Gud/ for denne din benedidelse/ oc bede dig Herre Jesu Christe/ ath du vilt lade denne fruct være dig til euig tiid befalet/ Oc fordi ath du 152 befaledes at børn skulde offris dig/ offre wij oc dig denne fruct met vore bøner. Der fore anamme den/ och deel met hende dit dyrebar blodz euige fruct. Amen. ||

SAadanne børn/ saa effter deris vilkaar Christo effter hans egit ord offrede/ om de end ds i moders liiff/ skulle de ey holdis for fordømde menniske/ men der skal haabis visselige om deris salighed/ som Jødernis børn der døde w omskorne før den ottende dag/ ey dømdis ath være fordømde/ paa det ath quinderne skulle vide der effter sig icke ath være i dieffuelens mact/ som mand her til dagie meente i vanwittighed om Gud/ oc vanstro/ end dog ath de meer frestis end andre. Fordi det gjør dieffuelen/ ath hand kand komme quinder til ath hadde det kald/ vid huilcket de ere Gud almæst behagelige/ i. Timoth. ij.

Fremdelis ath end dog ath de ere fri aff den Mosaiske lowis beuarung/ oc ey haffue behoff ath ledis i kircke aff Presterne/ da skulle de alligewel/ || som seduanne haffuer værit holde sig hjemme/ Om det icke er behoff for legemens sundhed/ da skal det alligeuel ske almæst for een tuct oc høffuiskhedz skyld/ ath de icke skulle være andre til ont exempel/ oc der offuer ath børnnenis sundhed ey vel forsees.

Een maade/ effter huilcken Alters Sacrament skal delis met Christne meniske.

DEnne Sacramentis metdelelse/ er deris stafestilsse som tro/ Ja end oc ith pant/ huilckit som bær vidnesbyrd til/ ath oss antuordis de ting som ere oss iætte i Euangilio/ som er syndernis forladelse/ rætfærdighedz tilregnelsse/ oc enigt liiff. ||

DE som ere anammendis Sacramentet/ skulle altiid oc huer sted anamme det vnder begge partte. Oc om nogre ere skrøbelige i troen/ det er/ de som icke driste dem til ath anamme det saa/ eller oc om de icke end nu vide huorledis 153 det haffuer sig der om/ de kunde vid flitige Predickere end al eniste paa tre maanede nock indlærie om Christi indskickelsse/ saa ath de oc selffue faa vilge til ath anamme det saa/ mest naar de see andres exempel. Men ellers om de icke ville være hørig oc lydige/ da skulle de icke dømmis at være skrøbelige oc vanuittige/ Men forherdede oc egen vilgeske krighaarde mod Christi skick oc indsættelsse.

HUert aar altiid/ tøsuer skulle de forkyndis obenbare aff predicke || stolen/ som skulle skydis fra det Hellige Sacramente/ som paa palme Søndag/ oc den fierde Søndag i Aduent.

Til det hellige Alters Sacramentis deelactighed/ som al eniste dem til hør der tro/ skulle ingen tilstædis/ icke end af de som troen haffue/ vden saa er ath de først bete dem for kircke || tiæneren/ oc bede om Sacramentens deelactelsse.

Siden skulle de oc end icke alle tilstædis som der om bede/ vden ath de tilforn haffue giort skel for deris tro/ oc suarit til de spørsmål som ere om denne naduere/ Vden ath mand ellers vid dem ath være nock hele oc for vden brøst paa saadan lerdoms vegne. ||

Oc om -----
[231. F I mangler.]
Der for vden/ galne menniske/ och wforønmstige børn.

Allersiist/ Alle som i obenbare laster forfærdelige leffue/ som ere Hoorkarlle/ Hoorkoner/ Skørleffuere/ det er alle de som ligge i boleri/ oc i ith slæmt wkyskt leffnet/ Aager karlle/ De som dricke sig altiid drucne/ || De som bande och suerge/ och tale ilde paa deris ieuffnchristen.

De som giøre andre wræt oc forfaang.

OC aller mest/ Gudz ordz bespottere/ oc foractere/ som obenbare och for vden rædsel føre ith syndigt leffnit/ oc dog alligeuel sige oc rose megit stort aff Euangilio. ||

SUmmen. Christi disciple/ som haffue beteet dem for fircke tiænerne/ de som ere offuerhørde/ oc haffue tilstaait det dem bør/ oc der offuer leffue som Christne menniske bør/ oc de som ere affløssde/ och icke bort skudne/ skulle haffue deelactighed i det hellige Sacramentis anammelsse. ||

Oc skulle først mendene frem gaa/ och saa quinderne.

Huorlunde ath de forherdede skulle vdlyckis fra Christne menniskers samfund/ det er/ ath sættis i band.||

SAadan fraskyudelsse vd aff den Christne menighed/ er den aller siiste lægedom i den Hellige kircke/ til ath komme emod last och skendsel met/ det ath forhindre/ oc der fore skal det hart paa holdis i denne siiste tiid.

HVo som helst der findis obenbarlige ath være obenbare laster vnder giffne/ oc der met fortørne den hellige Kircke/ som er Hoorkarlle/ Hoorkoner/ Skiørleffuere etc. Oc effter ath de een tiid oc een anden tiid ere paa mintte/ ey ville tage sig ith andet sind fore/ men hordnackede bliffue fremturendis i deris ondskaff/ de skulle holdis for Hedninger och fordømde menniske. Matthei. xviii. Och ey skulle || til deris større fordømmelsse tilstædis ath anamme Sacramentet/ saa lenge som dem icke fortryder deris onde gierninger som de obenbare bedreffuit haffue. Dog maa de tilstædis ath høre Predicker.

Diss emellem skulle de dog vindskibelige paa mindis ath frykte Gud/ och ath de ey foracte Predickernis dom/ som paa all Christen menighedz vegne/ effter Gudz ord dem befanlen er/ paa det/ ath de ey skulle opuecke mod sig een større Gudz dom/ och ey skulle vende den Hellige Kirckis moderlige reffselsse sig til euig fordømmelsse.

Fordi/ Huad som helst Predickerne saa effter Gudz ord sige aff for een ræt/ det holder Gud fast oc wryggeligt. ||

MAa wii da alligeuel/ i de ting som verdens regement och omgengelsse paa lyde/ være i selskaff met den som er sæt i band/ for den menige rolighed oc fredsommelighedz skyld/ Men dog skal icke handles met hannem/ som met een Christen broder/ paa det hans wdyd oc ondskaff skal ey leggis den Christne menighed til skendsel.

DE andre ting som ere/ ath skoffe/ Hør verdzlig Offrigheid oc regemente til./ Fordi Gudz bespottere Hoorkarlle och Hoorkoner/ Jomffru krenckere/ Kircke røffuere/ oc de som skøtte intet om det som got och helligt er/ men falde met offueruold oc mact paa kirckernes gotz oc tilliggelsse/ de falde icke || eniste vnder band/ men oc saa vnder suerdsens ræt/ Och suerdit/ det er verdzlig øffrigheid/ er kircken saadan bisaand plictig/ paa det/ ath hun der met kand bliffue i fred oc rolighed.

Om Jordreferd.

NAar nogen bliffuer kranck oc ligger syug hoss oss/ da lade wii ske almindelig bøn for hannem den stund hand ligger. Døør hand i Gudz naffn/ da lade wii icke ringe for hannem/ før end Liget bærer til graffue/ da raade de och der fore som ere samme Døde menniske || anrørinde/ om de ville lade ringe eller ey/ och giøre effter Ordinantzens lydeisse/ och saa ath lade børnnene gaa der fore met Gudelig sang/ och opuecke de leffuinde til ath tencke paa døden/ oc ath gaa til graffuen och høre den formaning som der giøris.

Naar liget er da kommet til graffuen/ saa legger mand det strax neder/ och Presten kaster tre skulffue muld der paa/ met disse ord.

Aff iorden æst du/ och til torden æst du kommen/ Men Gud vil opreysse || dig paa den yderste dag.

SAa lader hand skyude graffuen til. Och da gjør hand een føye formaning/ aff huad text hand vil/ effter som leyigheden da begiffuer sig.

Paa det siiste syunger hand met almuen.

Du ypperste trøstere i al vor nød/ etcet.

157

Register offuer denne lille bog.

Om lønligt Øcrifftemaal. A. ij.

Om obenbare Penitenz/ for obenbare synder. B. i.

Huorledis mand skal handle Sacramentet hoss de syuge. B. iiiii.

Huorledis de skulle søger som ere dømde/ eller skulle dømmis. C. iiiii.

Huorledis ath Jordemodere skulle vnderuisis. D. i.

Huorledis ath Syuglige quinder skulle vnderuisis aff Predickerne. E. i.

Een maade effter huilcken Alters || Sacrament skal delis met Christne menniske. E. iii.

Huorlunde ath de forherdede menniske skulle vdlyckis fra Christne menniskers samfund/ det er/ ath sættis i band. F. iii.

Om Jordeferd. G. i.

Prentet i Kiøbenhaffn/ aff Hans
Vingaard/ den xxiiij. dag

Septemb. Aar. etc.

1538

H G H V D.

158

159

160

**Wij Christian mz guds naade
Danmarcks Norges Slawes oc Gottes konning/ Hertug i
Slesswig Holsten Stormarn oc Dytmersen/ Greffue i Oldenborg
oc Delmenhorst/ helse wore Rige oc Hertugdøme
mz naade frid oc lycke aff gud.**

EFter at Gud haffuer well stillet denne orlow oc bulder som nu fast werit haffuer/ oc foet oss wor herre faderfaders oc herre faders rige at regere/ da er dette dett helste wij vilde/ at wij modte ophielpe den forfaldene Christi lærdom oc rette dyrckelse/ huilckett wij well lenge haffde gerne seett vore vndersotte til gode/ intil det nu er goet for seg/ Christ haffue lob. ||

Dij wij haffue ladt forsamle prester oc predickere/ som lære vdi kirckerne offuer Danmarcks rige oc vore Hertugdøme/ oc befole/ att de oss skulle bescrifue en rett helig Ordinantz/ den wij kunde tage i vort beraad. Oc den samme toge wij/ oc senden bort till werdige fader Docter Morten Luther/ ved huilken Gud haffuer aff sin mildhed oc barmhertighed vdi desse siste tider igien send oss Christi helige oc rene Euangelium. Saa ansaa han samme ordinantz mz de andre viise mend i scrifftten/ som i Wittemberg ere/ god oc ret at vere.

Men paa det/ at det modte gaa des rettere til mz denne helige handel/ da haffue wij begieret aff Høgborne første Johan Frederick Hertugen aff Saxen/ kørførste etc. vor gode wen/ att hand hiid sende oss elskelige Hans bugenhagen aff Pomern/ en Doctor i den helige || scrifft/ Hues samme wise mandz raad oc tilhielp wij met wort raad hafue brwgt/ til att fuldgjøre denne helige ordinantz/ at mand skal wide oss icke at haffue werit sielfraadige eller fremfusinde her vdi/ men haffue brugt saa mange oc saadane tilhielpere.

Der samme Ordinantz wor nw bleffuen fuldkommen/ da indførde wij hende wed wor Cancellere for wort menige Riges 161 raad/ saa beiaede de/ oc toge wed aldt det samme Ordinantz indholder/ alleneste wore de det begierende/ at predickerne modte paamindes/ at de met det første wilde fare lempelig wdi den Christne meenhed met de syndere/ huilcke met tiden kand formenes det helige sacrament. Oc huo wilde ey lade seg dette behaffue? om han ellers er een Christen/ effterdij her tracteres dog intet andet end det pure Euangelium/ ocsaa Sacramenterne effter Christi || egen indskickelse/ Sang oc helige lectier/ om en erlig samquem til predicken oc det helige Sacramentes tildelene/ Huorledes vngdomen maa optuctes vdi bogen oc gode konster/ til guds helige ord oc den helige scrifft/ Huorledes tiennerne i den helige kircke mue bliffue wel forsyrgede/ Scholerne holdes wid mact/ de fattige haffue syn rycht/ at børnelerdomen maa vere vdi alle huse/ at ocsaa bondebørn mue nw her effter wide/ det ey alleniste bønder/ men ocsaa ædele mend/ Ja wel konger oc Førster haffue icke sielf her til dags wist/ for huilket de skulle staa Christo til rette/ som seg haffue berømet den helige kirckes hoffueder/ oc haffue dog taget seg sielff och syn egen nytte wore. Huad kand nw her aff were mishageligt? Huo wil sige noget her aff at were/ det Christne menniske skulde ey sielff hiertelig gerne see gaa for seg? ||

Men at mand ey skal mene oss at haffue aldelis her vdi brugt ander mande tycke/ da bekiende wij mz stor tacknemhed/ at gud aff syn godhed haffuer end ocsaa giffuet oss nogen forstand vdi det helige Euangeli. Saa ville wij nu sige denne vor tycke om denne Ordinantz.

Tho honde stycker forhandles her i denne Ordinantz/ Det ene hører Gud alleneste til/ som er det/ at wij ville haffue Guds ord/ som er logen oc Euangelium/ retsindelig predicket/ Sacramenterne ret vddelt/ børn vel opplerde/ att de mue bliffue vdi Christo som indi Christum ere døbte/ at kircketienere/ Scholer oc fattige folck mue forsyrges syn føde. Sodant er icke vor Ordinantz/ Men der met ville wij tiene vor Herres Christi Ordinantz/ Huilcken er vor eni(g)ste || lerre oc mester/ saa vel som vor enigste frelsere oc visse salighed/ om huilcken 162 fadern roffte/ oc sagde/ hører denne. Som hand ocsaa sielf siger/ Mine faar høre myn røst. Den fielff samme haffuer obenbaret oc giffuet oss Euangelium indi verden/ huilcket tilforn haffde verit aff euighed vdi Gud skiult/ oc det befol hand at predicke for alle Creature/ Saa indstictede hand oc doben oc det helige alters sacrament/ huilcke hand befol at vddele oc annamme lige effter den samme syn egen indstictelse/ oc ey anderledis. Emod det Euangelium oc den Chrifti indstictelse skal mand ingen høre eller skiødte oc ey nogen Engel aff himmelen/ som Paulus tør sige/ ia som Christus ocsaa sielf siger/ mine faar kiende ingen fremmede mands røst/ men fly derfor. || Hui wilde wij nw were saa dorlige? at wij wilde her vdi forbye noget Concilium/ oc (maa skie) her forinden ds i wor wantro oc vgudelighed/ Concilia eller menneskelige Ordinantzer konde intet her gøre mod Guds ordinantz. Der som de Concilia wilde fordøme diefflsens lerdomme oc Antichristelige skicke/ aff huilke wij her til dags ere bleffne bedragne/ oc wilde befalle att predicke Euangelium retskaffelig/ oc lade Sacramenterne wddeles effter Christi egen indskickelse/ oc den Aposteliske lerdom/ saa som wij nw gjøre met dette wort concilio oc ordinantz/ da modte de io were vgudelige oc ingen Christne/ som dennem icke annammede/ men sodant hafue wij lenge alt forgefues bid efter.

Nw wille de wel sige/ wij formene icke Euangelium/ men i skulle dog forbiye wor dom oc sigelse paa eders || lerdom. Der suore wij saa til/ at wij skiødte intet der om/ at de saa skuffis med sodane ord/ oc dicte sodan snack/ wij hafue det rette sande Euangelium/ som predicker de beslagene Samwittigheder synders forladelse forgyeffues/ alleneste for Christi Guds søns skyld/ som bleff hedengiffuen for oss/ Oc naar wij saaledes ere skildte wed synden/ da regnes wij retferdige for gud/ ere Gudz børn oc arffuinge til det ewige liiff/ oc aldt det gode Gud haffuer/ huilcke Gudfader wil ewindelig elske vdi syn elskelige søn/ den wij formedels troen haffuer annamet. Den samme haffuer fadern giffuet oss/ hui skulde hand ey ocsaa giffue oss aldt andet godt met hannem? Andet Euangelium 163 haffue wij icke. Men for dette Euangeli/ aff huilcket Gud prises oc æres/ haffuer det Antichristelige Parti foet oss Diefflsens lerdøme/ som lære oc predicke || løgn vnder skrømteri/ saa att hun drabelig siunes at vere en sand gudz tienste/ der haffue de foet oss plict oc bod for synden/ Statuter/ Klosterregle/ Obseruantzer/ Afflad/ Pilegrimssgang/ Brøderskaff/ deres optencnte offringe/ deres weyerstyggelighed i messen/ Skiersild/ Weyde vand/ beskickede fastedage/ vnytrige Prestetider/ Vigilis for de døde/ Helige steder/ Klockedob/ Smørelse/ Ragelse/ wyede kleder/ deris vrene renliffuenhed/ deris forsonne ecteskaf/ huilcket gud dog haffuer skicket oc indstictet/ forbøden mad/ Christi blodz kalck den de haffue forbøet. Hellens paakald/ den misbrug de haffue indførde vdi alle gierninger oc Ceremonier/ wed huilcke de haffue lærde oss att forlige oss med gud oc gøre plict oc bod for synden/ oc

saaledis forhwerffue synders for ladelse. ||

De sagde seg wel at kiende gud/ som Paulus scriffuer/ men met sodan lerdom oc handel nectede de det rette sande Euangelium/ Jesu Cristi blod/ oc gudfaders barmhertighed/ der de icke lode synders forladelse bliffue forgeffues alleneste for Jesu Christt skyld. Desse Antichristelige løgner sende wij nw diefflen hiem igien/ deden de ere komne/ oc giffue gud ære/ i det wij tage wed Christi sande Euangelium. Saa lade wij oc Sacramenterne giffues oc annammes ret lige effter Christi egen indstictelse/ Ja dennem tage wij aff wor Herre Jesu Christo sielf endog vdaff tienerns haand/ lige som wij oc annamme Euangelium aff hannem sielf/ endog igiemen tienerns mund som det forkynner.

Huad fadtes oss nu? att wij ey || haffue det sande Euangelium effter wij ere nu ved troen til Christum forligte med gud/ oc ere giordte til gudz børn. Saa bekiende wij nu det samme som wij tro/ wij lære oc vore børn lige saa/ wij paakalde/ wij bede/ vij tacke gud/ oc høre gudz ord/ der bliffue wij voractige vdi/ det er oc den sande gudz dyrckelse effter de try første bud.

Ocsaa lade wij oss lære om gode gierninger oc ett 164 christeligt leffnet/ om tolmodighed vnder det helige korss/ om lydelse/ oc att christne folk haffue icke vden een low at leffue effter/ som er kierlighed/ vdi huilcken huer effter sit kald tien andre syne neste/ oc er der wis paa/ att hand giør Christa til tienste/ dett han sodane andre giør/ Gud giffue oss naade til/ att giøre sodane gode troens fructer bequemmelig/ andre til gode oc i rette tiide. ||

Dette haffue wij nu her til sagt om de stycker som høre til gudz Ordinantz oc skick/ huilken icke skal kaldes vor/ icke heller skal aff nogett menniske krenckes oc offuertredes. Oc den befalle wij att holde/ att wij der med ville lyde vor Herre Jesu Christo/ som den saa haffuer skicket oc befallet/ hannem till ære/ oc oss sielf till salighed.

Men det andet stycke i denne Ordinantz maa kaldes att vere vort/ fordij der vdi maa wel somt/ gud intet emod foruandles/ endog det ocsaa gud tilhør/ som er huad wij haffue skicket om personer/ tiid/ sted tall/ mode/ prestetiider/ sang oc Ceremonier/ om visitatz/ om en ærlig samquem etc. icke foruden skielig sag/ oc ey med nogen synderlig helighedz mening/ men den sande gudz Ordinantz/ der før er omtald/ till tienste/ at den modte des bedre med bequem || hederlighed holdes/ dij aldt sodant skal tiene guds ord. dij huo wilde nu her effter i sodant ett Euangeliske lius begiere hyne vnyttige oc forfengelige Ceremonier? som oc haffue vrang mening paa seg om Guds dyrckelse oc retferdighed/ huilke mand pleyer at holde for Gude tienste/ oc sodane gode gierninger de fortienste skulde hafue met seg/ emod Troen til christum oc Gude riges Euangelium. Wif haffue her effter vel nog att gjøre met de rette nødtørtige gode gerninger/ att wij tøre ey bewore oss med sodant klammer oc vnyttigt tingest.

Dij biude wij alle wore vndersotte/ Ehuad stat de ere vdi/ at de anname oc huer paa syn mode holde oc bewore denne Guds oc Wor Ordinantz/ den wij her nu haffue ladt vdcaa aff Prenten/ Ocsaa wore lensmend oc Superattenderer/ at de mz det første de konde/ lade gaa for seg || bode vdi kiøbsteder oc paa landzbyrene det som her beskicket staar. Oc 165 tenker det wed eder sielf/ at effterdij de forskaffe seg sielf en dom oc fordømelse/ som Paulus siger/ huilke den guds Ordinantz ere modstandige/ som staar ickun vdi en verdzlige mact oc øffrighed/ huor meget ydermere de da mon fordøme seg selff/ som foracte den gudz ordinantz/ som er wor Herres Jesu Christi Euangelium/ eller oc det ere modstandige. Huilket Moses haffuer ocsaa tilforn kundgiordt/ huilcken som icke hører den Prophet christum/ den wil ieg heffne offuer/ siger herren.

Icke skulle end holder wij ladet blifue vstraffet der som nogen fordrister seg til aff egensindighed at staa emod noget
vdi denne Ordinaantz/ dij wij haffue icke end holder den
mact oss er aff Gud giffuen tilforgieffues.
Wor Herre Jesus Christus bewore
eder Ewindelig.||

Giffuet paa wort Slaat i Kiøbenhaffn Aar effter Guds byrd
M.D. xxxvij. Den anden dag i Høstmonet der
Superattendererne bleffue wyede oc
offuerlyst for skickede til Stictene.

Ecclesi. xij.
Frychte Gud/ oc holdt hanss bud/
dij det hør huert menniske til. ||